

**LEHÇEDEN LEHÇEYE AKTARMA SORUNLARINA
EK: İMLÂ VE NOKTALAMA HATALARI**

Çiğdem USTA

ÖZET

Lehçeden lehçeye aktarma yaparken birtakım hatalar oluşmaktadır. Bu hatalar, çeşitli yayınlarda ele alınarak “lehçeden lehçeye aktarma sorunları” adıyla sınıflandırılmıştır. Bu yayınlarda belirlenen hata tiplerinin yanı sıra, “ımlâ ve noktalama hataları” da yeni bir başlık olarak değerlendirilebilir. Bu makalede, genel bir sorun olan ımlâ ve noktalama hataları, aktarma sahası sınırlarında ele alınmış; önerilen yeni başlık, Türkmen Türkçesinden örneklerle somutlaştırılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Türk Lehçeleri, Aktarma, Hata, İmlâ ve Noktalama.

**ADDITION TO THE TRANSLATION PROBLEMS
BETWEEN TURKISH DIALECTS: SPELLING AND
PUNCTUATION MISTAKES**

ABSTRACT

There are some mistakes emerging while doing translation between dialects. These types of mistakes have been classified in various publications. Besides the types of mistakes given in these classifications, “spelling and punctuation mistakes” can be taken into account as a new type. In this article, spelling and punctuation mistakes as a general problem is considered in the area of translation and the subject is tried to be made concrete by examples from Turkmen Dialect.

Key Words: Turkish Dialects, Translation, Mistake, Spelling and Punctuation

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

Giriş

Türk dili, farklı kültürlerin etkisi, yaşanan coğrafik alanların uzaklığı, siyasi ve idari ortamların çeşitliliği gibi nedenlerle Uygurca, Bulgarca, Kıpçakça gibi temel lehçelere ayrılmıştır. Bu temel lehçeler de ikincil lehçelere bölünmüştür. İkincil lehçeler, leksik, semantik, fonetik vb. bakımlardan kimi zaman örtüşmekte, ancak bu örtüşme oranları değişiklik göstermektedir (Uğurlu, 2000: 60). Aynı temel lehçe grubunda bulunan ikincil lehçeler, diğerlerine nispetle birbirine daha yakındır: Türkiye Türkçesi ile Azerice'nin; Özbekçe ile Uygurcanın; Tatarca ile Başkurtçanın; Kazakça ile Kırgızcanın benzerlikleri başka grupların mensuplarına göre daha fazladır (Ercilasun, 1993: 76). Ancak farklı temel lehçelere dayanan Kırgız ve Türkiye Türkçesinin örtüşme oranları azdır (Uğurlu, 2002: 1-2).

Bugün lehçeler arasındaki ayrılıklardan dolayı Türk dilini konuşan insanlar, birbirlerini bir çırpıda anlamaktan, okuduklarını hızlı ve seri bir biçimde düşünmekten yoksundurlar (İlker, 1996: 553). Bu yüzden, uzman kişilerce bir diyalektteki dil ürününün diğerine aktarılması gerekmekte ve bu da "lehçeden lehçeye aktarma" adıyla yeni bir alanın doğmasına neden olmaktadır. Türk kültür birliğini sağlamanın yolu, bu alanın hakkını vermekle yani yayımlanmış eserlerin en hassas ve doğru biçimde aktarılmasıyla mümkündür. Ancak, Ayşe İlker'in "kolaya kaçış" olarak nitelendirdiği bir yaklaşım (İlker, 1996: 556) ve "Aktarma, çeviriye göre daha kolaydır." zihniyeti (Karadoğan, 2004: 10), meselenin ciddiyetini kavramayı engellemekte ve gereken özenin gösterilmesini zorlaştırmaktadır. Neticede, aktarmalarda birçok hata ortaya çıkmaktadır. Bu hata tipleri çeşitli makalelerde ele alınmış, Ahmet Karadoğan'ın doktora tezinde ise tasnif edilerek "lehçeden lehçeye aktarma sorunları" sağlam bir bilimsel zemine oturtulmuştur¹. Karadoğan, hata tiplerini altı ana başlıkta incelemiştir. Bunlar, ek düzeyindeki hatalar, kelime düzeyindeki hatalar, söz dizimi düzeyindeki hatalar, cümle üstü birimlerdeki hatalar, deyimlerin aktarımındaki hatalar ve şiir aktarımındaki hatalardır. Karadoğan, bu ana başlıkları da alt başlıklarla zenginleştirmiş, kırka yakın hata tipi belirlemiştir.

¹ Ahmet Karadoğan, *Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Sorunları* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kırıkkale 2004.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

Öyle görünüyor ki hata tipleri bunlarla sınırlı değildir ve bu bahse birkaç yeni başlık eklenebilir. Bunlardan bir tanesi, dil ürününü aktaran kişinin, bazen kaynak metnin etkisiyle bazen de kendiliğinden yaptığı imlâ ve noktalama hatalarını içeren bir başlık olabilir. Bu çalışmada, Türkmen Türkçesinden misallerle önerilen hata tipi belirlenmeye ve adı geçen tasnife eklenmeye çalışılacaktır.

1. Lehçeden Lehçeye Aktarmada İmlâ ve Noktalama Hataları

İmlâ, alfabeyle ortaya çıkan bir meseledir. Bilinen en eski abecemiz olan ve çok değişik coğrafyalarda, farklı Türk lehçelerini konuşan kişilerce kullanılan Köktürk alfabesi, her yerde aynı (veya çok yakın) imlâ kuralları ile kullanılmıştır². Yani bu alfabeyle yazan Türkler arasında bir imlâ birliği söz konusudur. Bunda en önemli etken, Türklerin Köktürk yazı dili ve abecesine kutsallık düşüncesi ile yaklaşmaları olsa gerektir (Şükürlü, 2004: 910). Ancak günümüzde imlâ birliğine, kutsallık fikrinden çok dil birliği bilinci ile bakılmaktadır.

Araştırmacılar, sık sık imlâ birliğinin önemini ve dil bütünlüğündeki yerini vurgulamaktadır. Mertol Tulum (1986: 3), "...imlâ birliği aynı zamanda yazı dilinde, konuşmada ve eğitimde birlik demektir." der ve öğretimde birlik sağlanamazsa dilde de birlik sağlanamayacağını söyler. Hayrettin Parlakyıldız'a göreyse (2004: 2405), imlâ birliği, güzel Türkçenin geleceğinin teminatı olan millî bir mesele olarak görülmelidir. Ahmet Kırkkılıç (2004: 1971), imlâda birliğin milliyetçiliğin temel esaslarından olduğunu belirtir. Şükrü Haluk Akalın ise (2004), "İmlâya çok önem veriyoruz, çünkü imlâ birliği dil birliğinin temelidir. İmlâda birliği sağlayamazsanız dil birliğini sağlayamazsanız." der. Kamile İmer de (2001: 136), yazım tevhidini olmaması sonucu ortaya çıkan sorunlara harcanan zamanın Türkçeyi geliştirmeye harcanması gereken zamandan çalındığı konusunda hayıflanmaktadır.

İmlâ birliği için herkesin imlâ kurallarına uyması ve bunun için de bir anayasa kuruluşu olan TDK'nin çıkardığı yazım kılavuzuna riayet

² Bu konuda geniş bilgi için bk. Talat Tekin, *Orhon Yazıtları*, Simurg Yayınları, İstanbul 1995.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

etmesi şarttır (Ekiyor, 2004: 880). “Yazıma gösterilen özen ve dikkat, bir kişilik meselesi olduğu kadar dile gösterilen sevginin, saygının da bir işaretidir. Dilimizin yazımına göstereceğimiz saygı, kültürümüze ve kendimize saygıyı ifade eder (Uludağ, 2002: 100).” Ancak birçok eserde bu göz ardı edilmekte, yazım ve noktalamaya dikkat edilmemektedir. Bu dikkatsizlikten, lehçeden lehçeye aktarma alanı da nasibini almaktadır. Kimi zaman aktaran kişinin veya dizgicinin özensizliğinden, kimi zaman da kaynak metnin tesiriyle yazım ve noktalama yanlışları oluşmaktadır.

Aktarılmış metinlerde görülen yazım ve noktalama hatalarını, Türkmen Türkçesinden aktarılan metinlerle örneklendirerek³ konuyu somutlaştırmak mümkündür. Aşağıda “lehçeden lehçeye aktarma sorunlarında imlâ ve noktalama düzeyinde hatalar” başlıklar halinde gösterilmektedir.

1.1. Küçük ve Büyük Harflerin Kullanımı

İmlâ Kılavuzu’nda belirtilen büyük harflerin kullanımına dair kurallara⁴, aktarılmış metinlerin bazılarında uyulmadığı görülmektedir. Örneğin unvan isimlerinin büyük harfle yazılması gerekirken buna itina gösterilmemiştir:

- Biçem del, **Atalık kethüda**, diydi.

"-Önemli değil, Atalık **kethüda**" dedi.

(TEA 11: 96)

Bir gezek Keymir Kör Nedir Şanın yanına
baranda, **Ugurli han** hem bar eken.

³ Ele alınan örneklerde, yalnızca ele alınan konu başlığına dair imlâ ve noktalama hatasına dikkat çekilecektir. Diğer hatalara değinilmeyecektir. Ayrıca kaynak metnin etkisiyle oluşan hataları belirginleştirmek için kaynak metindeki imlâyâya da dikkat çekilecektir ve metnin özgün imlâsını korumak için ayrıca tırnak işareti konulmayacaktır.

⁴ bk. *İmlâ Kılavuzu*, TDK Yayınları, Ankara 2000, s. 23-29.

Bir seferinde Keymir Kör, Nadir Şah'ın yanına vardığında **Uğurlı bey** de oradaymış. (TEA 10: 77)

- Hava, **Capbak can**, tayın boldı, çarığımı alda gidiber, diyipdir.

"Evet, **Capbak can**, hazır oldu; çarığım alıp git" demiş. (TEA 10: 82)

- Öten ağşam **general Koks** öldürildi.

- Geçen akşam **general Koks** öldürüldü. (TEA 11: 170)

Yukarıdaki yanlışlarda kaynak metnin tesiri görülmektedir. Oysaki yazı dili olmuş Türk dili kollarının imlâ kuralları birbirinden farklıdır. Bu eserler arasında aktarma yaparken kaynak metnin lehçesinin değil, hedef metnin lehçesinin imlâ yasaları göz önüne alınmalıdır.

İmlâ kurallarına göre tırnak içindeki cümleye büyük harfle başlanır⁵. Ancak şu aktarmalarda buna uyulmamıştır:

Gicenin haysı bir vağtı bolsa bolaysın, ol "Hay, yağı çozdı, atlan hov!" diyip, galanı örüzyer.

Gecenin hangi vakti olursa olsun, "**düşman saldırdı, atlan!**" diyerek kaleyi ayağa kaldırıyor. (TEA 11: 99)

Onun için-de zordan "Amanmı giz?" diymeğe dili aylandı.

⁵ bk. TDK, <http://www.tdk.gov.tr/TR/BelgeGoster.asp?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF38C9FF22CFEEDAF0> (ET: 10. 10. 2008)

Bu yüzden zorla "**iyi misin kız?**" demeye dili döndü. (TEA 11: 111)

Yine aşağıdaki cümlelerin aksine başkasının konuşmasını aktardıktan sonra kullanılan “deyip, diye” gibi ifadeler, küçük harfle başlar⁶:

-Neme, can doğan, sözlesin birhili boldı-la, neme, armanda galdınmı?-diyip, Cennet söhbetdeş corasının ağır yagdayına raydaşlık bildirdi.

-Ne can kardeşim, konuşman bir tuhaf oldu, nedir, bir pişmanlığın mı var? **Deyip** Cennet, sohbet arkadaşının ağır durumuyla ilgili olduğunu gösterdi. (TEA 11: 114)

-Gövnüft kimi küysepdi?-diyip, Cennet yıldırdı.

-Gönlün kimi istedi? **Deyip** Cennet gülümsedi. (TEA 11: 116)

İl-güne beren cebir-sütemin hasabatınam bermeli bolarsın! diyip, dürre gamçısını hanın üstüne oklap goyberdi.

Halka ettiğin eziyetlerin hesabını da vereceksin! **Deyip** kırbacını hana doğru savurdu. (TEA 11: 172)

En temel imlâ kurallarından biri, özel isimlerin büyük harfle başlamasıdır. Bu nedenle bu konuda yapılan bir hata şaşırtıcı olmaktadır:

⁶ bk. TDK, <http://www.tdk.gov.tr/TR/BelgeGoster.asp?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF38C9FF22CFEEDAF0> (ET: 10. 10. 2008)

Sonun için-de Çolak batır at galan batır yerliyerden söze başlanları sakladı-da, bir özi onların hemmesinin tarapından sözledi:

-Durun!- diyerek obanın delikanlılarına serdarlık eden, sol elinin parmaklarını kılıç kesen, bunun için de Çolak Batır adı alan **batır**, bir ağızdan söze başlayanları durdurdu ve kendisi onların adına konuştu: (TEA 11: 125)

1.2. Noktalama İşaretlerinin Kullanımı

Noktalama işaretlerini doğru kullanmanın önemini, Tuncer Gülensoy (2000: 349), şu sözlerle dile getirir: “Noktalama işaretleri, her meslek erbabı için önemlidir. Mesela, bir hukukçu yanlış yere koyduğu bir virgül yüzünden müvekkilini idama götürebilir. Bir mühendis, yanlış yere koyduğu bir nokta yüzünden bir binanın yıkılmasına sebep olabilir. İyi bir yazar, yanlış yere koyduğu bir virgül yüzünden meramını yanlış aksettirebilir.” Bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere, noktalama işaretlerini kullanırken azami dikkat şarttır. Ancak aktarmalarda bu nokta göz ardı edilebilmektedir. Aşağıdaki aktarma örneklerinde, bu tutuma işaret eden çeşitli noktalama yanlışları bulunmaktadır. Bunlardan birisi, zarf-fiillerden ve şart kipinden sonra virgül kullanılmasıdır⁷. Bu tip hatada, kaynak metnin belirgin bir etkisi vardır:

Hatda onların her haysı bir keçeni özüne namazlık **edinip**, sekinin üstünü tutuşlayın düşek bilenem örttüler.

Hatta herhangi bir keçeyi kendine seccade yapıp **getirip**, sekinin üstünü baştanbaşa döşekle de örttüler. (TEA 11: 94)

⁷ bk. TDK, <http://www.tdk.gov.tr/TR/BelgeGoster.asp?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF38C9FF22CFEEDAF0> (ET: 10. 10. 2008)

Emma meteit **salıp**, cemagat namazının imamı **bolup**, uh derde **galip**, sesini boğazında **gaynadıp**, mollaların azan aydıışına menzetcek **bolup**, görge galip yören bir adam velin hiç kimin gözüne-de ilenok.

Fakat mescit **yapıp**, cemaat namazının imamı **olup**, ulu derde **kalıp**, sesini boğazında **kaynatıp**, molların ezan okuyuşuna benzetecek **olup**, ölüp giden adam hiç kimsenin gözüne de görüldüğü yok. (TEA 11: 95)

İçlerinden bir edermen **tapılıp**, maslahatı bir yere çuğdamladılar.

İçlerinden bir kahraman **bulunup**, sözbirliği ettiler. (TEA 11: 98)

Yusubın Meleğuşı bu belet yolunda gamçı **çaldırman**, gezerine basıp, önden gidip otırdı.

Yusuf'un Meleguş'u aşına olduğı bu yolda kamçı **vurdurmadan**, tırısa adımlayıp önden gitti. (TEA 11: 136)

Ar-namıs için **gidip**, iş bitirip gelen yiğitler Gadam ağanın yanına **gelip**, "onı eytdik, munı beytdik" diyşip, batırçılık hakda, eden işleri hakda yolbaşçı ata hökmünde ona gürrün edip bererdiler.

Ar-namus için **gidip**, iş bitirip gelen yiğitler Gadam ağanın yanına **gelip**, "onu öyle ettik, bunu böyle ettik" deyip bahadırılık hakkında, yaptıkları işler hakkında yolbaşçı at hökmünde ona söylediler. (TEA 11: 96)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

- Entek sen dur! diyip, **barıp**, bir çüyşe odekolomı aldı-da, cübüsine saldı.

"Şimdi sen dur!" deyip **gidip**, bir şişe kolonya alıp cebine koydu. (TEA 11: 112)

Daşrakdan **seretsen**, onun gözünün hiç bir kemi yok yalı görünyerdi.

Uzaktan **baksan**, onun gözünün hiç bir eksiği yok gibi görünüyordu. (TEA 11: 101)

Görüp **otursa**, olar Türkmen halkının üstüne çozmaga tayarlık güryer ekenler.

Baksa, onlar Türkmenlere hücum etmek için hazırlık görmekteymişler. (TEA 10: 80)

Başka bir hata da, tırnak işaretinin karşılığının unutulmasıdır:

- Hanı, senem bir sınanıp gör bakalı, diyşip, mamsızlık bilen gıgırışdılar.

-**Haydi, sen de bir dene gör bakalım**" deyip kinayeli olarak bağırıştılar. (TEA 11: 93)

Munun bilen men Kulının övreden "**dili**" bilen **geleşip göreyin**" diyip, sandalının yanında heniz saplanmadık, teze yasalan bir ketmeni eline aldı-da, onun eylesine-beylesine seretdi.

Bununla ben Kulu'nın öğrettiği "**dili**" ile **konusayım**" deyip örsün yanında henüz saplanmamış yeni yapılan bir çapayı eline aldı da orasına burasına baktı: (TEA 11: 107)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

Men şu "varak" dutar bilen ağamı şol yerden çıkarmağa sınanayın.

Ben şu "**eskimiş**" dütarla ağabeyimi oradan çıkarmaya çalışayım. (TEA 11: 127)

- Gün gidip, garankı düşüp baryar. Ayak yığnandı, gala girin! diyip, ızlı-ızına gaytalap gığırdı.

"-Güneş batıp karanlık basıyor. Toplanın, kaleye girin! deyip, arka arkaya bağırdı. (TEA 11: 98)

- Yok, ussa can, men gatı dok, yöne menin ketmenimi tizrek becerip ber! Men otağa yetişmelidirin.

"Yok, Usta Can, ben çok tokum, sen benim çapamı tezce tamir edip ver! Ben işe yetişmeliyim. (TEA 11: 108)

Tırnak işaretiyle ilgili bir başka problemse, tırnak içindeki cümlenin sonuna nokta konulmamasıdır⁸:

Kebirine "**Bir elini urdun**" diyyerdiler, başka birine "Arkanlığına düşende, sağkale dim dik düşüp bilmedin" diyyerdiler.

Aralarından birine "**Bir elini vurdun**" diyordular, başka birine "Arkana düşerken düzgün dik düşmedin" diyorlardı. (TEA 11: 92)

⁸ bk. TDK, <http://www.tdk.gov.tr/TR/BelgeGoster.asp?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF38C9FF22CFEEDAF0> (ET: 10. 10. 2008)

- Meni tavuklara patıŖa edecekler, sona aglayarın - diyen.

"Beni tavuklara padiŖah edeceklermiŖ. Onun için ađlıyorum" demiŖ. (TEA 10: 98)

-Ŗol yılan leni sebepli, **"Mollası kp bolsa, toklusı harama çıkar"** diyen nakil drepdir diyilyer.

Bu yılanın ölmesinden dolayı **"Mollası çok olursa toklusı (kuzusu, oğlağı) harama çıkar"** diye bir atasözü tremiŖtir, derler. (TEA 10: 106)

Men bu vagta enli muni atamdan-enemden eŖitmendim-le diyen.

"Ben bu vakte kadar bunu anamdan, babamdan duymamıŖtım" demiŖ. (TEA 10: 107)

Kısa çizginin ikilemeler arasında veya virgül yerine kullanılması da sık yapılan hatalardandır⁹. Bu hatada çoğu zaman kaynak metnin etkisi söz konusudur:

Sen yalı, hüneri beyik adamını tapıp duran
gızların **yaŖ-yuŖa** barcak gumanı barmı?

Senin gibi hüneri büyük adamı bulan kızların
gence-mence gitmeye niyeti mi olur? (TEA 11: 108)

⁹ bk. TDK, <http://www.tdk.gov.tr/TR/BelgeGoster.asp?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF38C9FF22CFEEDAF0> (ET: 10. 10. 2008)

- Ay, arıp gelen mihmandır, altı ayda-da gitmez, diyyer.

"Ay, **yorgun-argın** gelen misafirdir, altı ayda da gitmez" der. TEA 10: 68)

- Ay, öy için **çeynek-kese**, tarelka alışdırdım. inha, gör, bolcakmı? diyip, Çara görkezdi.

"-Ay, ev için **çaydanlık-bardak**, tabak aldım. İşte, bak, olur mu?" deyip Çarı'ya gösterdi. (TEA 11: 111)

Ependinin öyüne bir topar dayhan gelip, **hezzet-hormat** tam tamakin bolupdırlar.

Hoca'nın evine bir grup çiftçi gelip **hal-hatır** sormuşlar. (TEA 10: 59)

Ol vaki Magtımğulı **ovlak-guzı** bakıp yören oğlan eken.

O zamanlar Magtımğulı henüz **oğlak-kuzu** bakan, güden bir oğlanmış. (TEA 10: 92)

Onun **eylesine-beylesine** seredip - Munun-a ullakan işi hem yok eken, diyip, ketmenin demrine çekici bilen kakıp, demrini geçirdi.

Orasına-burasına bakıp "Bunun fazla işi yok" deyip, çapanın demirine çekiciyle vurup düşürdü. (TEA 11: 108)

Kısa çizginin konuşma çizgisinin karşılığı gibi kullanılması da sık rastlanan aykırılıklardandır:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

-Vay, can doğan, bey diyme, sen dişlenip yere taşalananok ahır-diyip, Cennet gövünlük bercek boldı.

-Vah can kardeş, böyle deme, sen ısırılıp yere atılmış değilsin,- diyerek Cennet teselli edecek oldu. (TEA 11: 117)

- Hanı, başı neme aydyar, şom eşideli-de diydi.

-Hani, başı ne diyor, onu bir dinleyelim,- dedi. (TEA 11: 126)

Buna benzer uyumsuz bir kullanım da hem konuşma çizgisinin hem de tırnak işaretinin birlikte kullanılmasıdır. Aşağıda bunun örnekleri yer almaktadır:

- Gadam ağa, armaveri, işler bilen nedişyersin? diyip, dımıp oturan merekenin içinden kimdir biri ona habar gatdı.

"-Gadam ağa, nasılsınız, işleriniz nasıl gidiyor?" deyip susup oturan kalabalığın içinden biri ona hal hatır sordu. (TEA 11: 96)

- Yoğsamam bizin elimizden çıkan zadın erbedi bolmaz! diyip, sesini sozdı-da-Anrındaki suv çeleşe seret!

"-Evellallah bizim elimizden çıkan şeyin kötüsü olmaz" deyip, sesini uzattı da, karşısındaki su kovasına bak. (TEA 11: 107)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

-Belki, hanın emeldarlarının uran
gamçılarının avısıen damından giden deldir?

**"-Belki, Han'ın adamlarının vurduğu
kamçıların acısı vücudundan gitmemiş-
tir". (TEA 11: 100)**

Yazım kaidelerine göre, cümle içinde virgüllerle ayrılmış tür veya takımları, öğeleri arasında virgül bulunan sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için noktalı virgül kullanılır¹⁰. Aşağıda ise bu kurala uygun olmayan kullanımlar vardır:

- Hava, şol biçem del... Asıl boluşları govı
bolmadı. Beyle işi oğlanlar göstermez. Ol öyi
köyenler şonı bilmediler, diyip, yönkey bir
sovukganlılık bilen sözledi.

"Evet, bu belki... Esasında **yaptıkları**; halleri
iyi olmadı. Böyle işi¹¹ oğlanlar dayanamaz.
O evi yananlar bunu bilmediler, deyip tam
bir soğukkanlılıkla söyledi. (TEA 11: 98)

Yaşulular gelsin, aksakgallar gelsin-tapavudı
yok, şol şorta sözler, gülşükli gürrünler
dovam edyerdi.

İhtiyarlar gelsin, aksakallar gelsin farkı yok;
o fıkralar; komik sözler devam ederdi. (TEA
11: 95)

Sen göni bar-da, Anna pilpilin ayalini gör, ol
şunun yalı zada gatı ökdedir.

¹⁰ bk. TDK, <http://www.tdk.gov.tr/TR/BelgeGoster.asp?F6E10F8892433CFFAAAF6AA849816B2EF38C9FF22CFEEDAF0> (ET: 10. 10. 2008)

¹¹ Anlatım bozukluğu içeren bu ifade, diğer örneklerde olduğu gibi hedef metinden aynen aktarılmıştır. Bu hatanın incelenmesi, başka bir hata tipi kapsamındadır.

Sen doğru git de Anna Pilpil'in karısını **gör**;
o böyle işlerde ustadır. (TEA 11: 109)

1.3. *de* Bağlacının ve *m*/Soru Ekinin Yazımı

Bilindiği gibi bağlaç olan *da*, *de* ve soru eki *m* ayrı yazılır. Her ikisi de kendisinden önceki kelimenin son ünlüsüne bağlı olarak ünlü uyumlarına uyar. Bağlaç olan *da*, *de* asla *ta*, *te* olmaz¹². Aşağıdaki aktarma örneklerinde bu kaidelerden ayrı yazımla ilgili kurala uyulmadığı görülmektedir:

Her neme-de bolsa, bu seki "Pirgulının meteidi" diyen ada eye bolup, imamın adına yadığer galdı.

Her ne **olsada**, bu seki "Pirgulunun Mescidi" denilen ada sahip olup, imamın adına yadigar kaldı. (TEA 11: 95)

Aldarköse onun yüzüne-gözünesmedipdir-de:

Aldarköse, onun yüzüne gözüne **bakmışda**:
(TEA 10: 73)

-Adamsız yerde sinek bolmaz diymemidin?
Bu neme sinek delmi? diyipdir."

"Adamsız yerde sinek olmaz dememiş miydin? Bu ne, sinek **değilmi**?" demiş. (TEA 10: 66)

¹² bk. TDK, <http://www.tdk.gov.tr/TR/BelgeGoster.asp?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF38C9FF22CFEEDAF0> (ET: 10. 10. 2008)

1.4. Düzeltme İşaretinin Kullanımı

1965'te yayımlanan İmlâ Kılavuzu ile batı kökenli, 1970 tarihli kılavuzla doğu kaynaklı kelimelerdeki, 1977'deki ile de nispet î'indeki düzeltme işareti kaldırılmıştır. Bu değişikliklerin yarattığı zihin karışıklığı ise 1996 ve 2000 yılı İmlâ Kılavuzları ile giderilmiş ve düzeltme işaretinin kullanımı şöyle belirlenmiştir (Ekiyor, 2004: 869): Yazılışları bir, anlamları ve okunuşları ayrı olan kelimeleri ayırt etmek; Arapça ve Farsçadan dilimize giren birtakım kelime ve eklerle özel adlarda bulunan ince g, k, l ünsüzleriyle batı kökenli l ünsüzünün ince okunduğunu göstermek; nispet î'sini belirtmek ve iyelik ekinden ayırmak için düzeltme işareti kullanılır. Ancak aşağıdaki örneklerde düzeltme işaretinin gerekli yerde kullanılmadığı, gereksiz yerde konulduğu görülmektedir:

Bu yönekey adam belçik-değişme gürrünlerin manih-çnlakay gürrünlere övrülmeğinin alamatı bolmağa çemeli, ona bolan şeyle garayış adamlar arasında adata övrülip galıpdı.

Bu saf adam sakalı, alaylı sözlerin **manâli** gerçek sözlere çevrilmesinin **alâmeti** olmaya uygun, ona böyle bakış insanlar arasında adet olup kaldı. (TEA 11: 96)

Gadamın endiğine nebelet adamlar için bu söz "tövelaçı ibormek gerek" diyyen manıda düşünilecekti. Emma belet adamlar Gadamın özündeki buysancı bilen ne hanın, ne-de şanın önünde bil büküp, baş eğmeceğine manyardılar.

Gadamın adetini bilmeyen adamlar için bu söz "Elçi, af dileyici adamlar göndermek gerek" **mânâsında** anlaşılacaktı. Fakat bilen adamlar Gadamdaki gururu bilenler ne

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

Hanın, ne de şahın önünde bel büküp, baş eğmeyeceğine inanırlardı. (TEA 11: 97)

Ol iki-üç günlükde öylerine gezmeğe gelen-
de bolsa, heniz Cennet bilen görüşmendi.

O, iki üç günlüğüne evlerine gezmek için
gelmişse de **hala** Cennet ile görüşmemişti.
(TEA 11: 113)

Birden asmanda bir vazzıldı peyda boldı.
Tam bu sırada, birden gökyüzünde bir vızılta
peydâ oldu. (TEA 11: 150)

1.5. Birleşik kelimelerin yazımı

1965'ten bu yana birleşik kelimelerin yazımı sıkıntı yaratmıştır. Bu tarihte yayımlanan Yeni İmlâ Kılavuzu'ndaki, "İki veya üç kelimedden oluşan bir yapı, yeni bir nesne, kavram veya hareketi karşılıyorsa bitişik yazılır." ifadesi aşırı birleştirmelere neden olmuştur. 1996'da yazılan İmlâ Kılavuzu'nda birleşik kelimelerin yazımına bir açıklık getirilmiştir. 2000 İmlâ Kılavuzu'nda ise ses düşmesi, ses türemesi veya birleşği oluşturan kelimelerden biri veya ikisinin birleşirken anlam değişimine uğraması nedeniyle birleşik yazılması gerektiği vurgulanmıştır (Ekiyor, 2004: 864). Ancak bu kaidelere pek riayet edilmediği, birleşik yazılmayan kelimelerin birleştirildiği veya birleşik yazılanların ayrıldığı görülmektedir:

Hamala, "heh!" diyende, yetmiş beş
dervezesinin her birinden yüz mün demir
donlu Göroğlı gılıcını sıırıp çıkaycak yalı
buysançlıdı.

Sanki "Haydi" deyince **yetmişbeş** kapısının
herbirinden yüzbin demir elbiseli Köroğlu,
kılıcını sıırıp çıkacak gibi heybetliydi.
(TEA 11: 91)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

Onun boyı beş mün edimdi, ini iki yarım mün edimden azacık govraıdı.

Onun boyu **beşbin** adımdı; eni **ikibinbeşyüz** adımdan biraz fazlaydı. (TEA 11: 91)

İndi ussalaram oğlanlara zat diyenokdılar. Gayta her gün işden son oğlanların ercellik bilen oynayışlarına sın edip, "Değme, oynasınlar, bizin salan galamız daşdan hem berk bolar. Bu oğlanların oynı için ulı behbitdir" diyışyerdiler.

Artık ustalar da oğlanlara **birşey** demiyordu. Aksine **hergün** işten sonra gençlerin alışılâgelen oynayışlarına bakıp "Değme oynasınlar; bizim yaptığımız kalemiz taştan da sağlam olur. Bu gençlerin oyunu kale için çok faydalıdır" diye konuşuyorlardı. (TEA 11: 92)

Eşegin sanı ona yetirildi, so on ike yetirildi.

Eşegin sayısı ona çıkarıldı; sonra **onikiye** çıkarıldı. (TEA 11: 93)

Dervezeban burcun süyr depesinde dim-dik bolup durşuna, bir zatlar diyip, hosala berip, galanın daş ağzında oyna gızığan çağaları gorkuzmakçı bolyardı.

Nöbetçi burcun tepesinde **dim dik** dururken bir şeyler deyip, vehim verip kalenin dış ağzında oyuna dalan çocukları korkutmak istiyordu. (TEA 11: 98)

Atalık yer sınçgan oturdı.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

Atalık, yerinde **kala kaldı**. (TEA 11: 100)

"Çapar" sözi bir neçe meretebe gaytalandı.

"Haberci" sözü **bir kaç** defa tekrarlandı.
(TEA 11: 98)

Emma Güller hiç zat aytman, ağır oy-pikire batıp galdı.

Fakat, Güller **hiç bir** şey demeden derin düşünceye daldı. (TEA 11: 114)

Dervezeden gelip-geçip duran yolağçılarının her haysısının öz görünüş mısalasına göre menzetme, yomaklar tapıp, gülüşyerdiler, değışyerdiler.

Kapıdan gelip geçen yolcuların **herbirinin** kendi görünüşüne göre benzetmeler bulup, gülüşüp birbirleriyle itişip eğlenirlerdi. (TEA 11: 95)

Kemine onu alyar-da, gazan boş durmasın diyip, dulda duran iki sanı çarığı gazana oklayar.

Kemine onu alır da **boşkalmasın** diye kenarda duran iki çarığı kazana atar. (TEA 10: 70)

Biderek lakgı kelpenler bilen yağdayını tapsa, aragatnaşık etez ekeni.

Gereksiz, **boşkonuşan**, geveze adamlarla fırsat bulsa da dostluk kurmazmış; etmezmiş.
(TEA 10: 72)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

Onun ömri cızlanın ömrü yalı gızga.

Onun ömrü **ağustosböceğinin** ömrü gibi kısadır. (TEA 10: 93)

Men zövve galanımı, elimdeki tüpenin honda zıñlıp gidenini hem duyman galdım.

Alel acele yerimden kalktığımı, elimdeki tüfeğin bu arada patladığını da hissetmedim. (TEA 11: 149)

1.6. Yanlış Yazılan Kelimeler

Bazı aktarmalarda kelimelerin yanlış yazıldığı görülmektedir. Kimi yanlış yazımlar şaşırtıcı düzeydedir:

- He, gelin, pelimizden gaytsak gaydalın, cemağat balup namazam okalın. Onun yalı bolsa mescidemedinelin. İmamam senin özün bolarsın, diyip, şu maslahatı tapan adamın yakasından tutdı. imam bolcağın makullap görkezen yerinden **mescid** salınmalı boldı.

-Evet, gelin, günahlarımızdan, yaptıklarımızdan döneceksek dönelim, cemaat olup namaz da kılalım. Hal böyleyse **mescid** de kuralım. İmam da sen kendin olursun"- deyip bu fikri bulan adamın yakasından yapıştı. İmam olacak adamın gösterdiği yerde **mescid** yapılmaya başlandı. (TEA 11: 94)

Atalık öylerin arasına yetip-yetmenke, onun ızında gülki aralaş şovhun başlandı.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

Atalık evlerin arasına varmadan arkasından
gölüşmeler ve **bağırışmalar** başladı. (TEA 11:
100)

“Ussa bersen, elini çek, ere bersen, dilini
çek” diyipdirler diyeninden, Nezik ece
dımdı-da, içinden “Ay, bu alnığara becerip
beresi yokla.”

“Ustaya versen elini çek, ere versen dilini
çek” demişler deyince Nezik ana sustu da
içinden “Ay, bu **viydansızın** yapıp vermeye
niyeti yok.” (TEA 11: 107)

“- Ussa can, muni-ha gati onarıpsın,
tüveleme!”

“-Usta can bunu iyi tamir etmişsin, **aferim!**”
(TEA 11: 110)

Aldarköse aldamak içine ussat bolup, bütün
işinde üstünlük gazanıberenson şeytana
aldamaga zat galmandır.

Aldarköse aldatma, kandırma işinde **üstad**
olup bütün İşinde üstünlük kazandığı için,
şeytana kandıracak, aldatacak birşey
kalmamış. (TEA 10: 73)

Ok gadırını atan biler,

Yay gadırını çeken biler.

Ok **kadirini** atan bilir,

Yay **kadirini** çeken bilir. (TEA 10: 79)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

Capbak hem manlayının avusına çıdaman, gapdalında yatan paltını alıp, değirmen daşa aylap salıdır.

Capbak ise alnının ağrısına dayanamayıp yan tarafında yatan **paltayı** alıp değirmen taşına kaldırıp vurmuş. (TEA 10: 82)

- Bir sanaç boyuna un dilecek...

"Bir **güyüm** dolusu un dilerim..." (TEA 10: 83)

Köyneği-de, balağı-da gövresine göre gin tikilipdi.

Gömleği de **pantolonu** da üzerine bol dikilmişti. (TEA 11: 170)

SONUÇ

Lehçelerarası aktarma, Türk dünyası kültür birliği için büyük önem arz eden bir alandır. Ancak aktarma esnasında yapılan hatalar, gerçek anlamda bir kültür birliğini gölgelemektedir. Bu hatalardan biri olarak sınıflandırılması önerilen imlâ ve noktalama problemi, yalnızca aktarma sahasının değil, iletişimin bu denli yol aldığı bir zamanda günlük gazetelerden ilmî eserlere kadar tüm yayın sahasının ciddi bir sorunudur. Genelde herkesin, özelde aktarıcının bu konuda göstereceği azami dikkat, kendine, diline ve Türk dünyası kültür birliğine olan manevi borcudur.

Bütün bunlara ek olarak belirtmek gerekir ki yayın ortamında imlâ birliğini sağlamak adına TDK'nin belirlediği imlâ kuralları esas alınmalıdır. Aksi takdirde genelde herkesçe, özelde ise aktarma sahasında yazar, aktaran, dizgici tarafından tekrarlanan bu hatalar, imlânın içinden çıkılmaz bir hal almasından başka bir sonuca hizmet etmeyecektir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

KAYNAKÇA

- CUMAEV K. vd., **Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk edebiyatları Antolojisi 10 (Nesir- Nazım)- Türkmenistan Türk Edebiyatı I, Kültür Bakanlığı Yayınları (TEA 10)**, Ankara 1998.
- CUMAEV K. vd., **Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 11 (Nesir- Nazım)- Türkmenistan Türk Edebiyatı I, Kültür Bakanlığı Yayınları (TEA 11)**, Ankara 1998.
- EKİYOR Cemil, “Basınımızda İmlâ Sorunu”, **5. Uluslararası Türk Dil Kurultayı I. Kitap**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2004, s. 863-880.
- ERCİLASUN Ahmet Bican, “Türk Lehçelerinin Anlaşılmasında Dikkat Edilecek Noktalar”, **Türk Dünyası Üzerine Makaleler-İncelemeler**, Akçağ Yayınları, Ankara 1993, s. 76-99.
- GÜLENSOY Tuncer, **Türkçe El Kitabı**, Akçağ Yayınları, Ankara 2000.
- İLKER Ayşe, “Lehçeden Lehçeye Aktarma Üzerine Bazı

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

- Düşünceler”, **3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996, s. 553-560.
- İMER Kamile, **Türkiye’de Dil Planlaması: Türk Dil Devrimi**, **Kültür Bakanlığı Yayınları**, Ankara 2001.
- İMLÂ KILAVUZU, TDK Yayınları, Ankara 2000.
- KARADOĞAN Ahmet, **Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Sorunları**, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale 2004.
- KIRKKILIÇ Ahmet, “İmlâda Birlik”, **5. Uluslararası Türk Dil Kurultayı II. Kitap**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2004, s. 1971-1978.
- PARLAKYILDIZ Hayrettin, “İmlâ Kılavuzları ve Bugünkü Durumu”, **5. Uluslararası Türk Dil Kurultayı II. Kitap**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2004, s. 2403-2442.
- ŞÜKÜRLÜ Elşen, “Köktürk Yazı Dilinin İmlâsı”, **5. Uluslararası Türk Dil Kurultayı I. Kitap**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2004, s. 909-917.
- TDK, <http://www.tdk.gov.tr/TR/BelgeGoster.asp?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF38C9FF22CFEEDAF0> (ET: 10. 10. 2008)
- TEKİN Talat, **Orhon Yazıtları**, Simurg Yayınları, İstanbul 1995.
- tercumangazete.com @ 05.09.2004
- TULUM Mertol, “Yeni İmlâ Kılavuzu”, **Tercüman**, 1986.
- ULUDAĞ Erdoğan, “İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Yazım ve Noktalama Kurallarını Uygulama Beceri Düzeyleri”, **Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 4/S. 1 (2002), s. 97-114.
- UĞURLU Mustafa, “Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Meseleleri ve ‘Abay Yolu’ Romanı”, **Bilig**, S. 15 (2000), s. 59-80.
- UĞURLU Mustafa, “Kırgız ve Türkiye Türkçesi Arasında Bire Bir Kelime Eş Değerliği, ‘Camiyla’ Romanındaki Meseleler Üzerine”, (Ed. Nurettin Demir- Fikret Turan), **Scholarly Depth and Accuracy A festschrift to Lars Johanson (Lars Johanson Armağanı)**, Grafiker Yayınları, Ankara 2002, s.389-401.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*